

3. Vainajan hyvästely

Tarjota äkillisesti kuolleen henkilön läheisille mahdollisuus nähdä vainaja, sillä

- **on vahvaa näyttöä, että vainajan näkeminen on äkillisesti kuolleen henkilön läheisille tärkeää ja voi auttaa suruprosessissa selviytymisessä. (A)**

Liikenneonnettomuudessa kuolleen lapsen perheenjäsenet kokivat, että jäähyväisten jättäminen, kuten kuolleen perheenjäsenen näkeminen ja yksityisten hyvästien jättäminen, oli heille ehdottoman tärkeää.

Norjalaisessa laadullisessa tutkimuksessa¹ kartoitettiin nuoren menehtymisen tieliikenneonnettomuudessa kokeneiden perheenjäsenten kokemuksia ja elämänlaadun muutoksia onnettomuuden jälkeen. Tutkimukseen osallistui 15 perhettä, yhteensä 24 läheisestä, joista 12 oli äitiä, seitsemän isää, kolme isä- tai äitipuolta ja kaksi sisarta. Suurin osa perheistä rekrytoitiin Norjan kansallisen liikennevahinkojen uhrien järjestön (Personskadeforbundet LTN) kautta, loput rekrytoitiin suoraan heidän mediassa esiintymisensä tai tutkijakontaktien perusteella. Aikajänne onnettomuudesta haastatteluun vaihteli kymmenestä kuukaudesta 33 vuoteen. Aineisto kerättiin touko-marraskuussa 2011 syvähaastatteluina, jotka toteutettiin perheiden kotona kahden kokeneen tutkijan toimesta. Haastattelurunko sisälsi avoimia kysymyksiä lapsen tai nuoren lapsuudesta ja persoonallisuudesta, onnettomuuspäivästä, ensimmäisistä onnettomuuden jälkeisistä päivistä ja hautajaisista, ensimmäisestä vuodesta kuoleman jälkeen, myöhemmistä vuosista sekä nykyhetkestä ja elämänlaadusta. Osallistujat saivat itse määrittää mitkä aiheet olivat liian herkkiä käsiteltäväksi, ja tarjolla oli mahdollisuus ammattiapuun. Haastattelut litteroitiin, ja kahden tutkijan muistiinpanot koottiin yhteen. Analyysi toteutettiin teema-analyysinä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 10/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Tuloksen johdonmukaisuus ja yhtenevyys: Ei huolia tai huolet hyvin vähäisiä

Aineiston rikkaus ja riittävyys: Ei huolia tai huolet hyvin vähäisiä

Äkillisesti kuolleen henkilön läheiset kokivat, että vainajan näkeminen antoi heille rauhallisuuden tunteen ja auttoi selviytymisessä. He kokivat tarvetta tai halua nähdä vainaja, eikä esimerkiksi ruumiin kunto vaikuttanut tähän.

*Kanadalaisessa laadullisessa tutkimuksessa² kuvattiin läheisensä äkillisesti menettäneiden (n = 16) näkemyksiä ja kokemuksia vainajan katsomisesta. Tiedonantajina olivat perheenjäsenet, jotka olivat menettäneet läheisensä äkillisen kuoleman seurauksena. Kuolinsyitä olivat olleet sydänkohtaukset, onnettomuudet, itsemurhat tai henkirikokset.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 8/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Vaikka osallistujia pyydettiin kertomaan vainajan katsomiseen liittyvästä vuorovaikutuksesta ammattilaisten kanssa, he kuvasivat myös koko prosessin vuorovaikutusta kuolintiedon saamisesta hautaukseen. Tutkijoiden mukaan analyysi osoitti, että vainajan katso-

misen kannalta tärkeät tekijät olivat samoja kuin laajemmin läheisen kuolemaan liittyvässä vuorovaikutuksessa.

Itsemurhan tehneen henkilön sisarukset kokivat kuoleman todellistamisessa auttaneen kuoleen sisaruksen näkeminen ja hautajaiset.

*Suomalaisessa laadullisessa tutkimuksessa³ kuvattiin itsemurhan tehneen sisarusten (n = 26) surua sekä selviytymistä edistäviä ja estäviä tekijöitä. Tutkimusaineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Läheisensä (perheenjäsenensä) äkillisesti menettäneet arvioivat hyödylliseksi mahdollisuuden nähdä vainaja osastolla (mean 4,13, rank 2/33), koskettaa tai syleillä vainajaa (mean 3,97, rank 4/33) ja tarvittaessa nähdä vainaja hoitohenkilöstön läsnä ollessa (mean 3,41, rank 20/33).

*Hongkongilaisessa kyselytutkimuksessa⁴ kuvattiin hoitohenkilöstön auttavia tukitoimia perheenjäsenensä äkillisesti menettäneiden (n = 76) keskuudessa. Läheinen oli kuollut äkillisesti ja odottamattomasti hongkongilaisessa ensiapu- ja onnettomuusyksikössä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Tutkimuksessa pyydettiin vastaajia arvioimaan väittämien hyödyllisyyttä 5-portaisella Likert-asteikolla, jossa viisi on hyödyllisin. Hoitohenkilöstön tarjoamien tukitoimien (33 tukitoimea) hyödyllisyys asetettiin järjestykseen sen mukaan, kuinka hyödylliseksi ne koettiin.

➤ näyttö on epävarmaa, mutta viittaa siihen, että äkillisesti kuolleen henkilön läheiset kokevat vainajan hyvästelyn konkretisoivan kuoleman todellisuutta. (C)

Läheisensä äkillisesti menettäneet kokivat, että vainajan näkeminen auttoi heitä hahmottamaan kuoleman todellisuuden ja näkemään kuoleman olosuhteet esimerkiksi vahvistaakseen vainajan henkilöllisyyden, varmistaakseen heille kerrotut tiedot ja ymmärtääkseen, miten kuolema oli tapahtunut.

Äkillisesti kuolleen henkilön läheiset kokivat, että vainajan näkeminen varhaisessa vaiheessa antoi heille mahdollisuuden olla kuolleen läheisensä kanssa elämän siirtymävaiheessa, auttoi heitä vahvistamaan kuoleman todellisuuden ja olosuhteet sekä lievittämään alkujärkytystä. Hautaustoimistossa tapahtuva näkeminen puolestaan merkitsi lopullisia hyvästejä, fyysisen eron hyväksymistä ja tarjosi sosiaalisen vahvistuksen kuoleman todellisuudelle sekä tilaisuuden kunnioittaa vainajan elämää.

*Kanadalaisessa laadullisessa tutkimuksessa² kuvattiin läheisensä äkillisesti menettäneiden (n = 16) näkemyksiä ja kokemuksia vainajan katsomisesta. Tiedonantajina olivat perheenjäsenet, jotka olivat menettäneet läheisensä äkillisen kuoleman seurauksena. Kuolinsyitä olivat olleet sydänkohtaukset, onnettomuudet, itsemurhat tai henkirikokset.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 8/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Vaikka osallistujia pyydettiin kertomaan vainajan katsomiseen liittyvästä vuorovaikutuksesta ammattilaisten kanssa, he kuvasivat myös koko prosessin vuorovaikutusta kuolintiedon saamisesta hautaukseen. Tutkijoiden mukaan analyysi osoitti, että vainajan katsomisen kannalta tärkeät tekijät olivat samoja kuin laajemmin läheisen kuolemaan liittyvässä vuorovaikutuksessa. Suomessa vainajaa ei hyvästellä hautaustoimistossa.

➤ **on kohtalaista näyttöä, että äkillisesti kuolleen henkilön läheisten surussa selviytyminen vaikeutuu, jos heillä ei ole mahdollisuutta hyvästellä vainajaa. (B).**

Läheisensä äkillisesti menettäneet, joilla ei ollut mahdollisuutta nähdä vainajaa, kuvasivat pitkäkestoista tyhjyyden tunnetta.

*Kanadalaisessa laadullisessa tutkimuksessa² kuvattiin läheisensä äkillisesti menettäneiden (n = 16) näkemyksiä ja kokemuksia vainajan katsomisesta. Tiedonantajina olivat perheenjäsenet, jotka olivat menettäneet läheisensä äkillisen kuoleman seurauksena. Kuolinsyitä olivat olleet sydänkohtaukset, onnettomuudet, itsemurhat tai henkirikokset.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 8/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Vaikka osallistujia pyydettiin kertomaan vainajan katsomiseen liittyvästä vuorovaikutuksesta ammattilaisten kanssa, he kuvasivat myös koko prosessin vuorovaikutusta kuolintiedon saamisesta hautaukseen. Tutkijoiden mukaan analyysi osoitti, että vainajan katsomisen kannalta tärkeät tekijät olivat samoja kuin laajemmin läheisen kuolemaan liittyvässä vuorovaikutuksessa.

Itsemurhan tehneen sisarusten selviytymistä esti kokemus sivulliseksi surijaksi joutumisesta. He esimerkiksi kokivat ulkopuolisuuden tunnetta, jos eivät saaneet nähdä kuollutta sisarustaan tai osallistua hautajaisiin.

*Suomalaisessa laadullisessa tutkimuksessa³ kuvattiin itsemurhan tehneen sisarusten (n = 26) surua sekä selviytymistä edistäviä ja estäviä tekijöitä. Tutkimusaineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Tue äkillisesti kuolleen henkilön läheisiä vainajan näkemisessä ja hyvästelyssä, sillä

- on kohtalaista näyttöä, että äkillisesti kuolleen henkilön läheisille on tärkeää voida valmistautua vainajan näkemiseen. (B)

Äkillisesti kuolleen henkilön läheiset kokivat tärkeäksi sen, että heille annettiin tietoa ja heitä valmisteltiin ennen vainajan näkemistä siihen, mitä odottaa, esimerkiksi kuvailemalla ruumista ja huonetta, jossa vainaja oli.

Australialaisessa laadullisessa tutkimuksessa⁵ kartoitettiin läheisensä äkillisesti tai väkivaltaisesti menettäneiden omaisten kokemuksia sosiaalityöntekijöiden ja muun henkilöstön tarjoamasta tuesta vainajan katsomistilanteessa. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 51 äkillisesti kuolleen henkilön lähiomaista (n = 64). Heistä suurin osa (n = 48) oli nähnyt menehtyneen läheisensä ruumiin ja osallistui tutkimukseen. Osallistujien (15 miestä, 33 naista) suhde vainajaan oli puoliso (n = 13), vanhempi (n = 21), sisarus (n = 19) tai lapsi/muu läheinen (n = 4). Aineisto kerättiin syvähaastatteluilla 6–9 kuukauden kuluttua tapahtumasta. Haastattelussa keskityttiin osallistujien kokemuksiin tuesta ja vuorovaihtuksesta vainajan katsomistilanteessa. Haastattelut litteroitiin ja analysoitiin temaattisen analyysin avulla. Ensimmäisten haastattelujen analyysi ohjasi myöhempien haastattelujen toteutusta.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10, puute kriteerissä 6

Sovellettavuus suosituksessa: Kohtalainen

Tuloksen johdonmukaisuus ja yhtenevyys: Ei huolia tai huolet hyvin vähäisiä

Aineiston rikkaus ja riittävyys: Ei huolia tai huolet hyvin vähäisiä

Kommentti: Artikkelissa tutkittu sosiaalityöntekijän roolia, joka ei ole suoraan verrattavissa kansalliseen käytäntöön.

Läheisensä äkillisesti menettäneet arvioivat hyödylliseksi hoitohenkilöstöltä saadun tiedon siitä, mitä odottaa vainajan näkemisessä (mean 3,82, rank 10/33).

*Hongkongilaisessa kyselytutkimuksessa⁶ kuvattiin hoitohenkilöstön tarjoamia auttavia tukitoimia perheenjäsenensä äkillisesti menettäneiden (n = 76) keskuudessa. Läheinen oli kuollut äkillisesti ja odottamattomasti hongkongilaisessa ensiapu- ja onnettomuusyksikössä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Tutkimuksessa pyydettiin vastaajia arvioimaan väittämien hyödyllisyyttä 5-portaisella Likert-asteikolla, jossa viisi on hyödyllisin. Hoitohenkilöstön tarjoamien tukitoimien (33 tukitoimea) hyödyllisyys asetettiin järjestykseen sen mukaan, kuinka hyödylliseksi ne koettiin.

➤ **on kohtalaista näyttöä, että äkillisesti kuolleen henkilön läheiset arvostavat yksilöllistä tukea vainajan näkemiseen ja hyvästelyyn liittyen. (B)**

Äkillisesti kuolleen henkilön läheiset kokivat tärkeäksi, että vainajan näkemisessä perheen tuen tarpeet huomioitiin yksilöllisesti ja koko perheen näkökulmasta, esimerkiksi sovittamalla yhteen perheenjäsenten erilaisia tarpeita vainajan näkemiseen.

He toivoivat tukea mahdollisuuksien ja luvan selvittämiseen liittyen vainajan näkemiseen. He halusivat keskustella eri vaihtoehdoista, jotta he voivat tehdä päätöksen vainajan näkemistä tai näkemättä jättämisestä tai vainajan näkemisestä heti tai myöhemmin.

Läheiset kokivat tärkeäksi, että heidän tarpeensa huomioitiin vainajan näkemisen ajankohdan ja yhteisen ajan suhteen. Esimerkiksi osa läheisistä koki tärkeäksi mahdollisuuden pukea vainaja ja viettää aikaa hänen kanssaan ilman viranomaisia. Vainajan näkemisen ajankohta ennen tai jälkeen ruumiinavauksen herätti läheisissä ristiriitaisia tunteita.

Läheiset kokivat tärkeäksi sen, että vainajan esillepano tehtiin huolellisesti, esimerkiksi tarjoamalla muistoesineitä vuorovaikutteisesti ja yksilöllisesti, peittämällä vainajan ulkoiset vammat tai huomioimalla sen, että tila ja ympäristö olivat miellyttävät.

Australialaisessa laadullisessa tutkimuksessa⁵ kartoitettiin läheisensä äkillisesti tai väkivaltaisesti menettäneiden omaisten kokemuksia sosiaalityöntekijöiden ja muun henkilöstön tarjoamasta tuesta vainajan katsomistilanteessa. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 51 äkillisesti kuolleen henkilöiden lähiomaista (n = 64). Heistä suurin osa (n = 48) oli nähnyt menehtyneen läheisensä ruumiin ja osallistui tutkimukseen. Osallistujien (15 miestä, 33 naista) suhde vainajaan oli puoliso (n = 13), vanhempi (n = 21), sisarus (n = 19) tai lapsi/muu läheinen (n = 4). Aineisto kerättiin syvähaastatteluilla 6–9 kuukauden kuluttua tapahtumasta. Haastattelussa keskityttiin osallistujien kokemuksiin tuesta ja vuorovaikutuksesta vainajan katsomistilanteessa. Haastattelut litteroitiin ja analysoitiin temaattisen analyysin avulla. Ensimmäisten haastattelujen analyysi ohjasi myöhempien haastattelujen toteutusta.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10, puute kriteerissä 6

Sovellettavuus suosituksessa: Kohtalainen

Tuloksen johdonmukaisuus ja yhtenevyys: Ei huolia tai huolet hyvin vähäisiä

Aineiston rikkaus ja riittävyys: Ei huolia tai huolet hyvin vähäisiä

Kommentti: Artikkelissa tutkittu sosiaalityöntekijän roolia, joka ei ole suoraan verrattavissa kansalliseen käytäntöön

Läheisensä äkillisesti menettäneet kokivat hyödylliseksi ammattilaisten heille eri vaiheissa esittämät vaihtoehdot ja valinnat vainajan näkemisestä.

*Kanadalaisessa laadullisessa tutkimuksessa² kuvattiin läheisensä äkillisesti menettäneiden (n = 16) näkemyksiä ja kokemuksia vainajan katsomisesta. Tiedonantajina olivat perheenjäsenet, jotka olivat menettäneet läheisensä äkillisen kuoleman seurauksena. Kuolinsyytöksi olivat olleet sydänkohtaukset, onnettomuudet, itsemurhat tai henkirikokset.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 8/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Vaikka osallistujia pyydettiin kertomaan vainajan katsomiseen liittyvästä vuorovaikutuksesta ammattilaisten kanssa, he kuvasivat myös koko prosessin vuorovaikutusta kuolintiedon saamisesta hautaukseen. Tutkijoiden mukaan analyysi osoitti, että vainajan katsomisen kannalta tärkeät tekijät olivat samoja kuin laajemmin läheisen kuolemaan liittyvässä vuorovaikutuksessa.

Kohtukuoleman kokeneet vanhemmat kokivat tärkeänä, että terveydenhuollon ammattilainen räätälöi tuen kunnioittaen vanhempien päätöksentekoa siitä, haluavatko he nähdä kuolleen syntyneen vauvansa.

*Järjestelmällisessä katsauksessa ja metasynteesissä⁷ (n = 20 tutkimusartikkelia) kuvattiin vanhempien kokemuksia heidän saamastaan hoidosta kohtukuoleman yhteydessä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Ei raportoitu, kuinka monessa artikkelissa tulos on ollut.

Auta äkillisesti kuolleen henkilön läheisiä luomaan muistoja vainajasta, sillä

- **on kohtalaista näyttöä, että äkillisesti kuolleen henkilön läheiset arvostavat konkreettista apua muistojen keräämisessä. (B)**

Läheisensä (perheenjäsenensä) äkillisesti menettäneet arvioivat hyödylliseksi sen, jos hoitohenkilökunta palauttaa kuolleen vaatteet läheiselle riippumatta siitä, missä kunnossa ne ovat (mean 3,05, rank 28/33).

*Hongkongilaisessa kyselytutkimuksessa⁴ kuvattiin hoitohenkilöstön auttavia tukitoimia perheenjäsenensä äkillisesti menettäneiden (n = 76) keskuudessa. Läheinen oli kuollut äkillisesti ja odottamattomasti hongkongilaisessa ensiapu- ja onnettomuusyksikössä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Tutkimuksessa pyydettiin vastaajia arvioimaan väittämien hyödyllisyyttä 5-portaisella Likert-asteikolla, jossa viisi on hyödyllisin. Hoitohenkilöstön tarjoamien tukitoimien (33 tukitoimea) hyödyllisyys asetettiin järjestykseen sen mukaan, kuinka hyödylliseksi ne koettiin.

Kohtukuoleman kokeneet vanhemmat kokivat konkreettisten muistoesineiden (esim. valokuvat, hiuskiehkurat, käden- ja jalanjäljet sekä vauvan tunnisteranneke) saamisen tärkeänä.

*Järjestelmällisessä katsauksessa ja metasynteesissä⁷ (n = 20 tutkimusartikkelia) kuvattiin vanhempien kokemuksia heidän saamastaan hoidosta kohtukuoleman yhteydessä.

Tutkimuksen menetelmällinen laatu: JBI 9/10

Sovellettavuus suosituksessa: Hyvä

Kommentti: Ei raportoitu, kuinka monessa artikkelissa tulos on ollut.

Lähteet

1. Øvstedal LR, Moe D, Dyregrov A, Dyregrov K. Young road fatalities: Consequences for life quality and the role of transport authorities. *Omega - Journal of Death and Dying* 2017; 75: 69–91. DOI: 10.1177/0030222817698992.
2. Harrington C, Sprowl B. Family members' experiences with viewing in the wake of sudden death. *Omega: Journal of Death and Dying* 2011; 64: 65–82. DOI: 10.2190/OM.64.1.e.
3. Inna S, Kaunonen M, Aho AL. Sirpaleista koottu - sisaruksen suru ja selviytyminen itsemurhan jälkeen. *Thanatos* 2014; 3: 79–103.
4. Li SP, Chan CWH, Lee DTF. Helpfulness of nursing actions to suddenly bereaved family members in an accident and emergency setting in Hong Kong. *Journal of Advanced Nursing* 2002; 40: 170–180. DOI: 10.1046/j.1365-2648.2002.02359.x.
5. Mowll J. Supporting family members to view the body after a violent or sudden death: A role for social work. *Journal of Social Work in End-of-life & Palliative care* 2017; 13: 94–112. DOI: 10.1080/15524256.2017.1331182.
6. Li J, Hansen D, Mortensen PB, Olsen J. Myocardial infarction in parents who lost a child: A nationwide prospective cohort study in Denmark. *Circulation* 2002; 106: 1634–1639. DOI: 10.1161/01.CIR.0000031569.45667.58.
7. Lisy K, Peters MDJ, Riitano D, Jordan Z, Aromataris E. Provision of meaningful care at diagnosis, birth, and after stillbirth: A qualitative synthesis of parents' experiences. *Birth* 2016; 43: 6–19. DOI: 10.1111/birt.12217.